

Hipokrat'tan günümüze hekim duruşu

Prof. Dr. Hüsrev Hatemi

1939 yılında İstanbul'da doğdu. Talatpaşa İlkokulu, Şişli Ortaokulu, İstanbul Beyoğlu Atatürk Lisesi'ni ve İstanbul Tıp Fakültesi'ni (1962) bitirdi. İç Hastalıkları Uzmanı (1966), İç Hastalıkları Doçenti (1971), Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Uzmanı (1972), İç Hastalıkları Profesörü (1978) oldu. İç Hastalıkları görevine ek olarak Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nükleer Tıp Anabilim Dalı Başkanlığı görevini üstlendi (1982-1986). Halen Alman Hastanesi'nde görev yapmaktadır. Çeşitli tıp dergilerde yazarlık ve editörlük görevleri üstlenen Hatemi'nin deneme ve şiir kitapları vardır. 1963 yılında Dr. Sezer Göze (Prof. Dr. Sezer Hatemi) ile evlenen Hatemi'nin biri kendisi gibi iç hastalıkları uzmanı olan iki çocuğu vardır.

Eski Mısır'da, Çin'de, Hintlerde ve İran Uygarlığında hekimlik muhakkak ki Hipokrat'tan önce de vardı. Fakat sihir ve büyü ile ilgiyi kesmiş olan tıp biliminin (aynı zamanda tıp mesleğinin) bilinen ilk büyüğü, tarihi bir kişilik olarak Hipokrat'tır. Hipokrat, hayranlık uyandıracak kadar iyi bir gözlemci ve hayranlık uyandıracak kadar dürüsttür. Anamnezleri, sonu ölüm ile de bitse değiştirmez. Reklam yapmayı düşünmez. Sadece "hastayı kaybettik, hasta öldü" der. Hipokrat'a göre hekimlik; hastayı ağrılarından kurtarmak, şiddetli hastalıkların şiddetini hafifleterek hastanın ömrünü uzatmağa çalışmaktır.

Hipokrat ve etik

Günümüzde küçük değişikliklerle kabul edilmiş olan "Tıp Yemini, Diploma Yemini" gibi metinlerin başlatıcısı Hipokrat yeminidir. Ancak gerektiği kadar uzun olan bu kısa metinde, bütün insanlara eşit muamele, meslektaş dayanışması, insana saygı gibi temel kuralların hiçbiri ihmal edilmemiştir.

Sonraki dönemler

Roma tıbbı da Hipokrat hekimliği temeli üstünde gelişmiştir. İslam öncesi İran'dan, maalesef çok az yazılı belge kaldığından, Roma ile komşuluk ilişkileri içinde olan İran'ın hekimliğinde Hipokrat örneklerine rastlanıp rastlanmadığını bilmiyoruz. Fakat İslam hekimliği, Hipokrat hekimliğinin geliştirilmiş bir benzeridir.

İslam uygarlığında hekim duruşu

İslam hekimliği, bütün dönemlerinde Hipokrat ve Galenos'u unutmamış, sadece adlarını anmakla yetinmeyip Hekim Bukrat (Hipokrat) ve Hekim Galenos (Calinus)'dan çeviriler yapmışlardır. İslam hekimliğinin büyükleri ise El-Razi, İbn-i Sina, Abdullâtif el-Bağdadî gibi isimlerdir.

Türkiye'de hekim duruşu

Anadolu'ya giren Selçuklular, İran ile aynı uygarlığı paylaşıyorlardı. Bu sebeple de bir bunalım dönemi geçirmeden İslam hekimliğini uygulamaya devam ettiler. Süryani hekimler, Rum hekimler, Ermeni ve Musevi hekimler, Müslüman hekimlerle birlikte aynı tıp bilgisine bağlı olduklarının bilincinde olarak yaşadılar.

Yeniçağ Avrupa'sı

Rönesans ve sonrasında 19. yüzyıla kadar Avrupa'da hekimler, eski filozof veya bilge imajlarından biraz kaybederek, bu kaybı, "bilgin" imajı ile doldurmağa çalışmışlardır. Mikroskopun keşfedilmesi, disseksiyon çalışmaları ile anatominin gelişmesi, biyokimya ve bakteriyolojinin gelişmesi, bu imajın doğmasına ve sürdürülmesine yardım etmiştir.

Osmanlı Devleti

Avrupa'da 15. yüzyıl sonlarında başlayan "skolastik hekimlikten kurtulma"

hareketlerine, Osmanlı hekimleri uymayı istememişlerdir. Avrupa'da Kilise ve devlet otoritesi iki ayrı otorite olduğundan, bunlardan birini seçmek çok riskli de olsa mümkündür. Osmanlı Devleti'nde Halife ve Şeyhülislam şahsında, her iki otorite birleştiğinden bunlardan biri ile çatışmaya girmek, her iki otorite ile çatışmak sayılırdı. Bu da, riskin daha büyüklüğü demektir. 1830'lu yıllara kadar Osmanlı Devleti'nde hekimliğin duraklama sebebi budur. Fakat bu şartlar bile Harvey'in büyük dolaşım keşfinin, 100 yıl gecikme ile de olsa bir kitapçık şeklinde saraya sunulmasına engel olmamıştır.

Bu sebeple 15'inci, 16'ncı, 17'nci ve 18'inci yüzyılların Osmanlı Devleti'nde hekimlik, kendi içinde ve kendi mensupları için yine bir bilim dalı gibi görülürken, yöneticiler ve halkın gözünde bir hizmet sektörü halini almıştı. Hekimler bilge de bilgin de olmayıp bir zanaatkâr (artisan) gibi görüldüler şurasını tekrarlayalım ki gerçek hekimler yine kendilerine saygıyı kaybetmemişlerdi. Onları zanaatkâr gibi görenler, yöneticiler ve hekim olmayanlardı.

Beylikler devri ile Kanuni dönemi arasında medreseler, matematik, fizik, tıp, felsefe, din bilimlerini birlikte öğreten, dolayısıyla Biruni, Farabi, İbn-i Sina'nın aldığı eğitime benzer eğitim almış mezunlar yetiştirirken, 16'ncı yüzyıl biterken medreselerden fizik, matematik kalkmış gibiydi. Bu gerilik, 150-200 yıl kadar sürdü. 18. yüzyılın ikinci yarısında, Suphizâde Abdülaziz Efendi ve Vesim

Abbas Efendi gibi kendi gayretleriyle hem kendilerine hem mesleğe saygınlık kazandıran hekimler görüldü.

18'inci yüzyılın ikinci yarısında mühendisaneler kurulmuş ve 150-200 yıl boyunca matematik, geometri ve fizik öğretim ve öğrenimini ihmal etmenin acı sonuçları üzerinde mühendis mektebi mezunları, kendini yetiştirmiş aydınlar demek olan "Nizam-ı Cedid" çiler düşünmeye başlamışlardı.

19'uncu yüzyıl başında, yine kendi gayretiyle Batıdan getirdiği çağın tıp kitaplarını inceleyerek kendisini yetiştirmiş olan Şanizade Atullah, çok değerli bir Türk hekimidir.

19'uncu yüzyıl

19'uncu yüzyılda Mekteb-i Tıbbiye'nin açılması, Osmanlı Devleti'nin hekimlerini, 15. yüzyıldaki konumlarına "geri yükledi". Mekteb-i Tıbbiye mezunları, Avrupa ülkeleri hekimleriyle aynı yöntemlerle eğitildiğinden; artık bir Türk hekim için Hekimbaşı Salih Efendi, Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi'nin, Tıbbiye hocası Bernard'dan bir farkı yoktu. Bernard'a bir Müslüman hekime gösterilen saygı gösteriliyordu. 19. yüzyıl, çok büyük keşifler yılıdır. Organik kimya, biyokimya, fizyoloji, modern cerrahi, mikrobiyoloji 19. yüzyılda sağlanan gelişmelerdir. Ayrıca, 19. yüzyıl sonlarında işçi sağlığı, koruyucu hekimlik, adli tıp konularının da büyük gelişmeler kaydettiğini görüyoruz. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyıl arasında hekimliğin ve hekimlerin saygınlığı doruğuna ulaşarak, 20'nci yüzyıl ikinci yarısında grafiğinin inişi başladı. Cumhuriyet dönemi hekimliğe olumlu bakışa arttırıcı bir etki yapmış, fakat 2. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra devam eden bu olumlu katkı, 1970'li yıllardan sonra iniş kaydetmeğe başlamıştır.

21. yüzyıl Türkiye'sinde durum

Hekimlik ırklar ve milletler üstü bir meslektir. Fakat Pasteur'un dediği gibi "*Hekimliğin vatanı yoksa da, hekimlerin vatanı vardır*". Şu halde hekimlerin ve hekimliğin duruşunu incelerken bifokal gözlük camı kullanır gibi hareket etmeliyiz. Yani hem uluslar ve ülkeler üstü olan mesleğimize bakış için uzak gözlük camı ile hem de ülkemizin sorunları, geleceğimiz, Türkiye hekimlerinin hakları ve görevleri görüş açısından yakın cam ile bakmalıyız. Her iki bakışın da önemi vardır.

Hekimlik mesleği açısından

Bütün mesleklerde, özellikle bu meslek yükseköğretim görme karşılığı elde ediliyorsa, bir üstünlük ve kendini yük-

sek görme yönü vardır ve bu doğaldır. Hukukçular, fizikçiler, felsefeciler ve filologlar diplomaları ile öğünsünler. Bu bizi ilgilendirmez. Ancak hiçbir mesleğin diğerine, "Benim mesleğim seninkinden üstündür" deme hakkı yoktur. Bu, yersiz bir davranıştır. Bu bakımdan, ben hekimliğimle övebilirim. Diğer meslekler de övünsünler, onların da haklarıdır.

Hekimliğin övgüye değer yönleri

Hekimlik, insan dertlerini ve acılarını gidermek, insan ömrünü uzatmak, toplum bireylerinin sağlık koşullarını iyileştirmek gibi amaçlar olan bir meslektir. Bu bakımdan övgülere layıktır. Fakat tıp diploması almakla bu övgülere layık olunmaz. Diploma, sadece mesleği uygulama yetkisi verir. Övgüye layık olmak, özen ve dikkat göstererek bilgi ile etik ilkelerini bir arada düşünmekle kazanılır. İnsanları sevmek, eşduyum (empati) yeteneğinin gelişmiş olması, kendine ve başkalarına saygı göstermek, canlıların yaratıcısı değil yardımcısı olduğunun bilincinde olmak, kendi dini inancı varsa mesleğini kullanarak bunu başkalarına telkin etmeğe çalışmamak, kendisinin dini inancı yoksa kendisini materyalizm misyoneri gibi görmemek, inanç sahipleri ile alay etmemek, bütün bu olumlu özellikleri kendisinde yerleşmiş bulmuyorsa yerleştirmeğe çalışmak da hekimliğin övgüye değer yönlerindedir.

Güncel durum(umuz)

Hekimlik en saygın dönemini, bütün dünyada olduğu gibi bizde de 1880-1980 arasında yaşadı. Buna sebep, bilimsel tıbbın büyük başarılarıdır. Bizde, buna ek olarak Cumhuriyetin sağladığı olumlu gelişmeleri, tıp kongreleri, cerrahi girişimler, sıtma ve verem savaşı gibi etkenler sayılabilir. 1980'den sonra hekimlik bazı itibar (saygınlık) kayıplarına uğradı. Bizde, saygınlık kazanma hızı ne kadar belirgin olduysa saygınlık kaybetme hızı da maalesef o kadar belirgin oldu.

Hekim, kendisine nasıl bakmalı?

Tıp mesleği; fizyoloji, biyoloji, psikoloji, mikrobiyoloji, genetik, biyokimya, biyoistatistik, farmakoloji ve daha birçok bilimin verileri üzerinde yükselen bir sanat, bir meslektir. Bir mimar, "Ben geometri bilgisi ile yeterli kadar ilgili değilim, tanınmış bir ressam da değilim, o halde neyim ben? Bana mimar filan demeyin" dememelidir, bu gereksiz bir özeleştirmedir. "Mert adamlık" sayılmaz, bu hareket. Gereksiz bir özeleştirmedir, o kadar.

Aynı şekilde bir hekim de, "Benim mesleğime yüce meslek demeyin, ben muslukçu veya marangoz gibi bir sanatkârım" derse, lüzumsuz bir tevazunun içinde olur. Yazık ki böyle

sözler, devrimcilik gösterisi uğruna 40 yıl kadar önce, bizzat bazı hekimlerce söylendi. Bir hekim, böyle sözleri kendi iç dünyasında, gururunu tamponlamak için söyleyebilir. Fakat bu sözleri yüksek sesle söylerse, gurursuz ve alçakgönüllü meslektaşlarını incitmiş olur.

Hekimin kendine bakışı

Halkımızın, "Sen ağa, ben ağa, inekleri kim sağa?" şeklinde bir güzel sözü vardır. Hekimlikte "ağa" gibi görülen bir öğretim üyesi, kendi âleminde şöyle düşünmelidir: "İşini tam anlamıyla yapan bir pratisyenin veya aile hekiminin benden ne farkı var? İşini yapmak asıl amaç olduğuna göre, benimle onun arasında bir değer farkı yok. O ücra bir kasabada çalışmasaydı, orada çalışan ben olabilirdim. Şu halde ben ona teşekkür borçluyum."

Ne yazık ki son yıllarda birtakım şarlatanlara gösterilen itibarın dörtte biri bile, gerçek hekimlere gösterilmiyor. Bir orman memuruna, "Aman ormancı, canım ormancı" diye sızıldanan halkımız, doktora gelince "ulan doktor" demeyi ve şiddet uygulamayı bir gelenek, bir folklor unsuru saymaya başladı. Doğru olan, hekime de, ormancıya da, temizlik işçisine de insana yakışır saygıyı göstermek ve onlardan da aynı saygıyı görmektir. Ülkemizde 90'lı yılların ikinci yarısında beslenme, vitaminoloji, herbalizm gibi konular, Sağlık Bakanlığı'nın kontrolünden alınarak Tarım Bakanlığı kontrolüne verildi. İşte o yıldan itibaren, hekimliğin ve okuyarak bir şey öğrenmenin ve diploma almanın itibarı dibe vurdu. Hekimler "biçare" gibi, artistik bakan, "klark çeken" tipler hekim gibi görülmeye başlandı. Oysaki herbalizm, insan beslenmesi, vitaminoloji, akupunktur da tıp mesleğinin konularıdır. Tıp bir hizmet sektörü değil, bilime dayanan onurlu bir meslektir. Öğretmenlik nasıl sadece eğitim hizmetçiliği değilse, tıp da sağlık hizmetçiliği değildir.

Son söz

André Malraux, "*Kültür miras kalmaz, kazanılır*" özdeyişini söylemiştir. Tıp kültürü (tıp mesleği); kazanılması amaçlanan, uğruna çaba harcamak gereken, bir dinamik varlıktır. Kazanılmağa çalışılır, sürdürülmeğe ve yaşatılmaya çalışılır. Diploma almak için sabahladığımız öğrencilik yıllarından bize sürekliliği bir miras kalmaz. Tıp ahlaki ise, evrensel insanlık niteliklerinin tıp mesleğine uyarlanmış şeklidir. İnananlar için Yaratıcı'nın toplumun denetiminde, başka türlü inanmak isteyenler için de bireyin ve toplumun denetimindedir.